

УДК 341.21

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ PURPOSE AND OBJECTIVES OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Сімонович Д.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті розглядаються теоретичні аспекти встановлення співвідношення понять мета та завдання кримінального провадження. Розкриваються теоретичні та практичні проблеми правильного визначення у чинному законодавстві його завдань та мети кримінально-процесуальної діяльності.

Ключові слова: мета кримінального провадження, завдання кримінального провадження.

В статье рассматриваются теоретические аспекты установления соотношения понятий цели и задачи уголовного производства. Раскрываются теоретические и практические проблемы правильного определения в действующем законодательстве его задач и цели уголовного процессуальной деятельности.

Ключевые слова: цель уголовного производства, задачи уголовного производства.

The article deals with theoretical aspects of the relationship between the concepts of establishing goals and objectives of criminal proceedings. Reveals the theoretical and practical problems in the correct definition of the current legislation of its tasks and objectives of criminal procedure.

Key words: purpose of criminal proceedings, problem of criminal proceedings.

Актуальність теми. Побудування нормативно-правової бази певної діяльності можливо за умови правильного визначення мите діяльності та завдань, які ставляться для вирішення. Усе це має безпосереднє відношення до кримінальної процесуальної діяльності. Актуальність звернення до питання мети та завдань кримінального судочинства обумовлена впровадженням у правову дійсність України нового кримінального процесуального законодавства, яке на жаль, хоча і було предметом жвавих обговорень, але не позбавлене суттєвих протиріч, у тому числі теоретичного характеру.

Питання мети та завдань кримінального процесу завжди залишається у центрі уваги процесуалістів, а й особливо набуває уваги під час розробки та впровадження нового законодавства. Окремі теоретичні аспекти цього питання у своїх працях досліджували Ю.М. Грошевий, Л.Д. Кокорєв, Л.М. Лобойко, Г.М. Рєзнік, А.Р. Хашимов, В.Д. Філін та ін. Але усі

ці дослідження у цілому розглядали змішаний процес, тоді як питанням мети та завдань змагального судочинства уваги приділялося менше.

Мета статті – уточнити теоретичні уявлення про зміст мети та завдань у кримінальному судочинстві, а також розробити авторське визначення мети кримінальної процесуальної діяльності та завдань відповідного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Протидія та боротьба зі злочинністю у суспільстві досягається різними засобами. Це і профілактична, і попереджувальна діяльність, розслідування кримінальних проваджень та вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, виконання судових рішень та організація відбування кримінального покарання. З цього погляду кримінальний процес є часткою загальнодержавної системи, якому притаманні у цієї системі певні завдання і цілі. Сучасне

законодавство визначає завдання кримінального провадження у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України): «Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [1].

Досягнення у цілому завдань кримінального провадження здійснюється за рахунок досягнення завдань певної процесуальної дії або стадії. Тобто, невиконання певного завдання під час проведення наприклад слідчої дії, у підсумку може призвести до невиконання завдань кримінального процесу, що призведе до невиконання завдань у боротьбі зі злочинністю у конкретному випадку. Від правильного визначення завдань та мети кримінального провадження, у тому числі законодавчого, залежить ефективність дії певного елементу системи, і як наслідок ефективність усієї системи. Як правильно зазначає Р.А. Хашимов, пізнавши цілі, що визначають існування і розвиток кримінального процесу як явища, можна визначити напрямки реформування, критерії ефективності, а також соціальну обґрунтованість кримінально-процесуальних інститутів. На цій основі запропонувати заходи з приведення у відповідність один одному дійсності і правової регламентації, що дозволить суспільству розвиватися і адекватно реагувати на соціальні протиріччя, що впливають на злочинність, з одного боку, і систему протидії їй, з іншого [2, с. 3]. Цим обумовлюється важливість дослідження питань про співвідношення понять «мета» і «завдання» кримінального провадження, а також співвідношення загальних завдань та конкретних, саме ці критерії є визначальними для характеристики структури кримінального судочинства та системи окремих проваджень.

У законодавстві України відсутній одноставний підхід до визначення завдань та мети певної галузі законодавства або відповідного виду діяльності. Деякі кодекси встановлюють або лише завдання законодавства, або завдання та мету певного галузевого законодавства, або завдання певного виду судочинства. Так, відповідно до ст. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення: «Завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності

інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством». Тобто йдеться не про завдання діяльності, а завдання нормативно-правового акту.

Стаття 1 Кримінального виконавчого кодексу України визначає і мету, і завдання кримінально-виконавчого законодавства України. «Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими». Завданнями кримінально-виконавчого законодавства України є визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків тощо [3].

Відповідно до ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [4]. Таким чином, справедливість, неупередженість та своєчасність розгляду і вирішення цивільних справ є завданнями, мета – захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

У Кодексі адміністративного судочинства розрізняються призначення кодексу та завдання судочинства. Кодекс адміністративного судочинства України визначає юрисдикцію, повноваження адміністративних судів щодо розгляду адміністративних справ, порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства (ст. 1 КАС України). Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ (ст. 2 КАС України) [5]. Господарський процесуальний кодекс України не визначає завдань та мети ні господарського судочинства ні законодавства [6]. Вважаємо, що найбільш вдале регламентування застосовано у Цивільному процесуальному кодексі України.

І хоча питання про співвідношення понять «мета» і «завдання» не є суто процесуальним, воно досить часто є предметом окремих досліджень. Одні автори ототожнюють ці поняття, інші розмежовують. Так, П.С. Елькінд вважає, що спроба їх розмежування

понять «мета» і «завдання» за змістом не знаходять підтвердження у семантиці, певні нюанси даних понять лежать аж ніяк не в розходженні їхнього змісту, а в можливості їх різноаспектного використання. Категорія «мета» – філософська; категорія «завдання» має більш практичне, життєве вживання [7, с. 38]. Досліджуючи загальні положення кримінального процесу Росії М.Г. Стойко зазначає, що у російській літературі мета кримінального процесу традиційно трактується в суворій відповідності з законом. При цьому стосовно сучасного судочинства йдеться про: 1) захист потерпілих (громадян і юридичних осіб) від злочинних посягань, 2) захист прав і свобод обвинувачених та інших осіб і 3) кримінальне переслідування (ст. 6 КПК Російської Федерації). Але ж стаття 6 КПК РФ має назву «Призначення кримінального судочинства», тобто про цілі взагалі не йдеться, а ототожнюється мета та завдання судочинства [8, с. 97]. Ми не можемо погодитися з твердженнями про рівнозначність цих понять, та підтримуємо авторів, які їх розрізняють.

Л.Д. Кокорев відзначає, що рішення завдань, що ставляться перед кримінальним судочинством, обумовлює досягнення його мети [9, с. 73]. Г.М. Резнік зазначає, що мета – це результат, на досягнення якого спрямована система [10, с. 54]. Л.М. Лобойко вважає, що мета кримінального процесу – це бажаний результат кримінального провадження. Оскільки процес є інструментом реалізації норм кримінального права, то його метою є справедливе вирішення питання про кримінальну відповідальність. Зазначена мета є загальною метою кримінального процесу, яку повинен реалізувати суд [11, с. 12].

У спеціальній літературі наводяться наступні аргументи, з якими є сенс погодитися. «1) У філософії під метою розуміють ідеальне передбачення результату діяльності; 2) мета – характеристика свідомої діяльності. При цьому вона є прагненням до досягнення результату діяльності; 3) мета не має потреби в прямому законодавчому закріпленні. Твердження про те, що законодавець надає поняттям мета і завдання однакового змісту, означає тільки те, що законодавець не бачить різниці в цих поняттях. Це – суб'єктивне розуміння законодавця. Але кримінальний процес поняття об'єктивне. Як правильно вказує А.Р. Хашимов, кримінальний процес як сфера державної діяльності завжди залежить від напрямку політичного курсу країни, внаслідок чого зміна державної політики завжди призводить до зміни ідеології кримінального процесу, до трансформації цілей у кримінальному процесі. Однак існують такі цілі, які в меншій мірі схильні до коливань, оскільки вони являють собою квінтесенцію виробленого століттями механізму кримінально-процесуального регулювання [2, с. 5]; 6) завдання це те, що необхідно зробити для досягнення мети і формулюються вони законодавцем. Завдання визначають шлях досягнення мети. Аналіз завдань дозволяє говорити про шляхи одержання результату, і про ті істотні умови дотримання або недотримання яких, впливає на прийняття або неприйняття результатів діяльності» [12, с. 311].

Саме по наявності окремих завдань відрізняються певні стадії кримінального судочинства та можна визначити його системні елементи.

Цілі кримінального судочинства піддаються класифікації за різними підставами. На перспективні і найближчі, загальні для всього кримінального судочинства і конкретні для кожної його стадії, цілі функціональні, загальні і специфічні, професійні, офіційні і неофіційні, – класифікує П.С. Елькінд [7, с. 39-45]. В.А. Дубривний пропонує визначати «дерево цілей» щодо окремих суб'єктів з виділенням трьох рівнів: 1 рівень – кінцева мета розслідування; 2 рівень – найближчі цілі діяльності слідчого, що виведені з загальних цілей першого рівня і з аналізу закону; 3 рівень – безпосередні (тактичні) цілі, що слідчий ставить при аналізі тієї чи іншої обставини, що входить у предмет доказування [13, с. 57]. Ми погоджуємося з тим, що наявність підстав для класифікації цілей кримінального процесу дозволяють розв'язати питання про співвідношення категорій мета і завдання. Якщо загальна мета – характеризує результат усієї діяльності, то спеціальні, конкретні цілі – характеризують цілі певних систем у рамках загальної системи [12, с. 311]. Це дозволяє говорити про те, що досягнення мети структурної складової системи – це завдання для досягнення мети всієї системи. Слід визнати правоту С.П. Серебровій, яка зазначила, що керуючись законами формальної логіки: якщо виконується мета кримінального судочинства по кожній кримінальній справі, то виконується мета і самого кримінального процесу як галузі державної діяльності (ці цілі взаємопов'язані один з одним) [14].

При такому розумінні слід відрізнити мету діяльності як сторін кримінального провадження, так і у підсумку мету усієї кримінальної процесуальної діяльності. Різні завдання поставлені перед досудовим провадженням та судовим розглядом, особливі завдання у кожній стадії процесу.

Усе це дозволяє зробити висновок, що мета притаманна для свідомої діяльності, тобто у випадках коли характеризуються у межах кримінального провадження діяльність суб'єктів, застосувати необхідно поняття мета. У тих випадках, коли йдеться про кримінально-процесуально право або законодавство слід вживати поняття завдання.

Як правильно зазначає В.Д. Філін, при розгляді структури кримінального процесу іноді відбувається змішання елементів системи права з системою законодавства, або включення в систему кримінально-процесуального законодавства елементів кримінально-процесуальної діяльності. Ми погоджуємося з його висновком про те, що систему і структуру кримінального процесу можна розглядати в трьох аспектах, як: 1) систему і структуру кримінально-процесуального права; 2) систему і структуру кримінально-процесуального законодавства; 3) систему і структуру кримінально-процесуальної діяльності [15]. Відповідно є підстави говорити про: 1) завдання кримінально-процесуального права у межах системи права України; 2) завдання кримінального процесу-

ального законодавства; 3) мету та завдання кримінально-процесуальної діяльності. У кримінальному провадженні необхідно чітко викласти мету діяльності та завдання кримінального процесуального законодавства.

На підставі аналізу висловлених у літературі точок зору, Л.Н. Масленникова робить висновок про наявність таких підходів щодо визначення мети кримінального процесу: 1) вирішення правової суперечки; 2) досягнення істини по кримінальній справі; 3) правильне і повне застосування кримінального закону (чи реалізація кримінального закону), викоринювання злочинності, справедливе покарання винного; 4) встановлення права держави на покарання і меж здійснення цього права [16, с. 113]. С.П. Сереброва вважає, що найбільш поширені підходи можна згрупувати наступним чином: 1) мета кримінального процесу (судочинства) – боротьба зі злочинністю; 2) мета кримінального процесу – здійснення завдань правосуддя; 3) мета кримінального процесу – це врегулювання конкретного спору між громадянином і державою в разі вчинення ним діяння, передбаченого кримінальним законом; 4) мета кримінального процесу – це викриття особи (осіб), яка вчинила злочин, і визначення міри його (їх) провини і відповідальності; 5) відмова від визначення кінцевої мети кримінального процесу [14]. На думку Л.М. Володіна, мета кримінального процесу – захист особистості і суспільства [17, с. 128]. До цього як мету додають захист прав і законних інтересів осіб [12, с. 310]. В.Т. Томін вважає, що мета кримінального процесу – викриття осіб, які вчинили злочин, визначення міри їх провини і призначення їм справедливого покарання або інших заходів державного або державно-громадського впливу, які забезпечують у конкретних випадках досягнення цілей кримінального покарання без призначення покарання [18, с. 46].

Ми підтримуємо тих авторів, які мету кримінального судочинства визначають як встановлення істини у справі. Так, М.С. Строгович вказує, що мета процесу – встановлення матеріальної істини [19, с. 88]. Я.О. Мотовиловкер також наголошує, що встановлення істини – мета кримінального процесу [20, с. 11]. Відшукання у справі об'єктивної істини – необхідна передумова належного здійснення пра-

восуддя, важлива гарантія законності й обґрунтованості прийнятих рішень. І, навпаки, будь-який відступ від істини призводить до серйозних помилок, завдає шкоди інтересам правосуддя, послаблює дієвість боротьби зі злочинністю. Ось чому встановленню істини у справі підпорядковані всі правила, що регламентують доказування, вся процесуальна діяльність, здійснювана суб'єктами доказування у кримінальному судочинстві [21].

Співвідношення мети та завдань кримінального процесу необхідно розглядати як бажаний результат, та засоби за допомогою яких такий результат отримується. Як стверджує Л.М. Володіна, мета кримінального процесу досягається шляхом вирішення конкретних завдань, покладених на конкретний правоохоронний орган (суд, прокуратуру, орган дзнання, попереднього слідства). Інакше кажучи, завдання цих органів у заданому відношенні виступають засобами досягнення мети. Це відповідає загальнофілософській посилці: виконання завдань означає досягнення мети [17, с. 128].

Висновки. Вважаємо, що у чинному кримінальному процесуальному законодавстві вкрай невдало сформульовано статтю 2 КПК України. По-перше, не може бути завданням кримінального провадження захист від кримінальних правопорушень. Провадження виникає лише після того як правопорушення буде вчинено про що будуть повідомлені відповідні органи досудового розслідування. По-друге, не може кримінальне провадження здійснювати охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Охорона здійснюється конкретними суб'єктами. По-третє, на жаль не зазначається про необхідність встановлення фактичних обставин справи серед завдань судочинства. Саме на підставі встановлення фактичних обставин вирішуються усі інші процесуальні питання, відповідно лише на підставі істинних фактів можливо постановлення справедливих судових рішень. Доцільно назву статі 2 КПК змінити на «Завдання кримінального процесуального законодавства». Перед кримінальним судочинством, як сукупності однорідних дій у сфері розслідування, розгляду та вирішення кримінального провадження, ставляться конкретні завдання для досягнення певної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370 (з наступними змінами та доповненнями).
2. Хашимов Р. А. Категория «цель» в уголовном процессе: автореферат дис. на соискание учёной степени канд. юрид. наук : специальность 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; Оперативно-розыскная деятельность» / Р.А. Хашимов. – Челябинск, 2006. – 26 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 33. – Ст. 1767 (з наступними змінами та доповненнями).
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – Ст. 1088 (з наступними змінами та доповненнями).
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32. – Ст. 1918 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56 (з наступними змінами та доповненнями).
7. Элькин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовном процессе / П.С. Элькин. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1976. – 143 с.
8. Стойко Н.Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романо-германской правовых систем: [монография] / Н.Г. Стойко. – СПбГУ: Издательский Дом С.-Петербур. гос. ун-та, Издательство юридического факультета СПбГУ, 2006. – 264 с.

9. Кокорев Л.Д. Участники правосудия по уголовным делам / Л.Д. Кокорев. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1971. – 160 с.
10. Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств / Г.М. Резник. – М. : Юрид. лит., 1977. – 118 с.
11. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: [підручник] / Л.М. Лобойко. – К. : Істина, 2014. – 432 с.
12. Омельченко Т.В. Мета кримінального судочинства / Т.В. Омельченко // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми публічного та приватного права» м. Запоріжжя, 3 жовтня 2012 року. – Запоріжжя: КПУ, 2012. – С. 310-312.
13. Дубриный В.А. Деятельность следователя по расследованию преступлений. (Общая характеристика. Цели. Действия) / В. А. Дубриный. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – 146 с.
14. Сереброва С. П. О цели современного уголовного судопроизводства России / С. П. Сереброва // Российский судья. – 2005. – № 6.
15. Филин Д.В. Уголовный процесс Украины: система и структура права, законодательства, деятельности / Д. В. Филин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iuaj.net/node/1464>
16. Масленникова Л.Н. Методология познания публичного и частного (диспозитивного) начал в уголовном судопроизводстве. – Л.Н. Масленникова. – М. : Академия Управления МВД России, 2000. – 180 с.
17. Володина Л.М. Цели и задачи уголовного процесса /Л.М. Володина // Государство и право. –1994. – № 11. – С. 126-131.
18. Тomin В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства / В.Т. Тomin. – М. : Юрид. лит., 1991. – 240 с.
19. Строгович М.С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе / М. С. Строгович. – М. : Изд-во АН СССР, 1955. – 384 с.
20. Мотовиловкер Я.О. Установление истины в советском уголовном процессе / Я.О. Мотовиловкер. – Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та, 1974. – 71 с.
21. Халемін М.Б. Співвідношення понять «встановлення об'єктивної істини» та «всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи» в контексті співвідношення «мета-засіб» у кримінальному судочинстві / М.Б. Халемін // Вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2002. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_2/xalemin.htm